

Szegedről indult híres művészek

A Tisza-táj és környezetének népélete Szeged képzőművészetének jellegét régtől fogva meghatározza ugyan, de e sajátosnak mondható lokális természeti és társadalmi vonás mellett, az itteni festők, szobrászok, grafikusok részéről már a század elejétől egy úgynevezett „európai orientáció” is kimutatható. A Szegedről külföldre utrakelt művészek közül hárman magasodnak ki: a szobrász Csáky József, a konstruktivista Moholy-Nagy László és a fametsző Buday György, akiknek neve a későbbiek során nemzetközi hírévé vált. Jóllehet mindhárman végleg idegenbe szakadtak, de büszkeségük nem lett kisebb ezáltal, mert rangos művészekként sem feledkeztek meg Szegedről, ahol egykor fiatalkori álmaikat szőtték mindarról, mely Csáky-nál végül Párizsban, Buday-nál Londonban és Moholy-Nagynál New Yorkban teljesedett be. Róluk szóló alábbi sorainkkal, a hat évtizeddel ezelőtt Szegeden működő Moholy-Nagy Lászlóra, a hetvenedik évét átlépett, ma is alkotó Buday Györgyre és a kilenven esztendeje városunkban született Csáky Józsefre történeti villanásnyi emlékeztetésünkkel a kivételes értékű, világszínvonalú munkásságuk iránti nagybecsülésünket szeretnénk kifejezni.

A Szegedről Párizsba leghamarabb kikerült Csáky József (1893–1971) fiatalsága nehézségekkel terhes volt. Atyja szegény levélhordóként nem tudta taníttatni. Az Iparművészeti Iskolán megkezdett tanulmányait is ezért kellett megszakítania. Másrészt azért is vált meg ettől a konzervatív művészeti intézménytől, mert az ő újat létrehozni vágyó tehetségét gátolta a kibontakozásban. Ezért is hatott rá vonzó fényként Párizs, az alkotói lehetőségeknek ez a század eleji Mekkája, ahova 1908-ban sikerült eljutnia. Kezdetben itt is nyomorgott, de művészi önmegvalósításáért vívott harcát elszántan tovább folytatta. Ennek eredményeként írhatta öregkorában papírra vetett memoárjában Csáky azt, hogy „... én hoztam létre az első kubista szobrokat, melyek ráterelték a párizsi modern művészek és műértők figyelmét.” A magyarságát, sőt szegedi származását mindig és hangsúlyozó mester Párizsban létrejött gazdag életműve az ötvenes évek végétől vált ismertté előttünk. Szobrászatának tartalmi és formai magasrendűségéről fogalmat nyerveztünk, a montmartrei műtermében tett látogatások alkalmával. A párizsi és más világvárosok múzeumaiban őzött modern szellemi kompozíciói, a század kezdő évtizedeiben megújított európai szobrászat pozitív jegyeit hordják magukon. Csáky József válogatott műveiből — idestova húsz évvel ezelőtt — 1959-ben Budapesten

sikeres kiállítást rendeztek. Ez alkalommal — több mint fél-százados távollét után — az idős mester hazatagozt. Rövid, de néhány boldog napot szeretett szülővárosában, Szegeden is eltöltött. Emlékként itt hagyta egyik remek kis köztéri szobrát, a *Táncosnő* című alkotását, mely a Klauzál tér finom lírájú díszé lett. A nyolcvanhároméves megért Csáky József hosszú ívű munkásságával a szobrászatban nemzetközi tekintélyt vívott ki magának.

A bácsborsódi születésű Moholy-Nagy László (1895–1946) a délvideki Moholról került özvegy anyjával és öccsével Szegedre. Az itteni főgimnáziumban tett érettségi után, 1913 őszén Pestre költözött, hogy jogot hallgasson. Tanulmányait az első világháború szakította félbe és mint frontkatona súlyos sebesülést szenvedett. Odesszában, majd Szegeden gyógyították és időtöltésből ekkor kezd rajzolni. A művészet felé fordulásának döntő lépését Budapesten tette meg. Új szellemű alkotósa 1918-ban a Nemzeti Szalonban mutatta be. Ezután ismét Szegedre jött és itt — a forradalmak idején — Mórával és Juhász Gyulával is barátságot kötve hozta létre arcképeket. Úgyezintén azt az érdekes portrét is, melyet a Móra mellett könyvtároskodó Fischhof Ágotáról festett. Az e periódusába tartozó *Kézimunkázó nő* című rajzát a szegedi múzeum őrzi. De az akkori, fiatal Moholy-Nagytól származó vázlatokat és festményeket, a vele kapcsolatban álló szegedi családoknál mostanában is találhat. Tiszaparti városunktól a Tanácsköztársaság bukása után azzal a műterem-kiállítással vett búcsút, melyet itteni szobrász-barátjaival, a kommunistává lett Gergely Sándorral 1919 novemberében közösen rendeztek Szegeden.

Az emigrációba kényszerült Moholy-Nagy László előbb Ausztriába ment, s ezt követően Berlinben töltött három évet (1920–23), ahol bemutatkozóként florelmet keltő kiállítást rendezett. Moholy-Nagy László művészetpedagógiai téren csakúgy, mint az elméleti és művészi alkotótevékenység vonatkozásában kimagasló eredményeket ért el. Az építészeti, festészeti, fotó és film témakörébe vágó szakkönyvei nemzetközileg is elismerteké váltak. Pályafutása során a harmincas évek elejétől újra Berlinben él és innen készítette távozásra őt is a hitleri náciizmus, mely a Bauhaus tevékenységét betiltotta és az általa kommunista szimpatizánsoknak tartott tanárokat emigrációra kényszerítette. Moholy-Nagy előbb Angliába ment és pár évig (1935–37) élt ott, majd az Egyesült Államokba vándorolt ki. Chicagóban telepedett le és ott megalapította a New Bauha-

ust (Új Bauhaus). A tengeren túl betegen is sokat dolgozott és 1946-ban, mint a konstruktivizmus egyik nemzetközi vezéralakja hunyt el.

Az 1907-ben Kolozsvárott született Buday György a húszas évek közepén családjával együtt került Szegedre és itt joghallgató volt. Az egyetemi ifjúságkorában akkoriban kialakult mozgalmak, majd az ebből 1931 őszén kinövő-megszülető Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának Buday egyik vezető-alakja lett, s a testület kiadványait ő illusztrálta. A Kollégium keretében részt vett a falukutató mozgalomban, s előadásokkal, cikkekkel ismertette az agrár-settlement mozgalom törekvéseit. A paraszti, népi világ tartalmi-formai jegyei szintetizálódnak Buday György fametszetein.

Buday György termékeny grafikai munkássága nem maradt eredmény nélkül. 1936-ban a Zichy Mihály grafikai-díjat nyerte el. Megbecsülését azonban inkább azok az elismerések jeleztek, melyeket külföldről kapott. A Britisch Múzeum több mint 30 metszetet vásárolt (1935) tőle, s grafikaival a különféle nemzetközi (lipcsei, firenzei, párizsi) kiállításokon díjakat nyert. Mégis az itthoni nyomozás, szorongást keltő élethelyzet — mely egy újabb világháború katasztrófa előérzetét sejtette —, mint sokak, úgy Buday számára sem volt elviselhető. Amíg bírta, barátjával, Radnóti Miklóssal együtt dolgozott a Független Színpadmozgalom (1937) tagjaként, de egyre többet tartózkodott külföldön.

Buday metszetei bár úgy az európai, mint az amerikai műzeumban megtalálhatók neve, itthon mégis sokáig feledésbe merült. Leszámitva az 1947-ben rendezett budapesti kiállítását, amikor ő maga is hazatagozt, továbbá azt a rövid időszakot (1948–49), mely alatt a londoni Magyar Intézet vezetője volt. Az egykori szegedi barátai, küzdőtársai — elsősorban Ortutay Gyula — ösztönzésére 1967-ben, előbb a Móra Ferenc Múzeumban, majd a Nemzeti Galériába létrejött Buday-kiállítások, a rangos mester életművére a felfedezés erejével irányították a hazai szakfigyelmet. Az 1970 őszén megjelent *Buday György fametszetei* címmel összeállított album ismét jókorát törlesztett a mesterrel szembeni tartozásunkból.

Mindnyájunk örömeire válik, hogy Buday György Szegeden való újabb — bár képletes — „jelenléte”-hez maga a művész járul hozzá azzal a nemes gesztusával, hogy Angliából küldött alkotásaival helyi grafikai tárlatainkat megtiszteli. A IV. Országos Kisgrafikai Kiállítás tavalyi szegedi bemutatóját az ő remek metszetei emelték nemzetközi színvonalúvá. E kiállítás jó alkalom volt arra, hogy a 70 éves Buday György előtti nagybecsülésünknek kifejezést adjunk.

SZELESI ZOLTÁN

Pofonok

Nem tudom, kérem, mivé lesz így a világ. Nézzé csak meg a mai gyerekeket. Nem tartanak semmitől. Az a baj, hogy nem félnek, kérem. Ismeretlen számukra a félelem. Hogy miért? Mert a mai pedagógia elféli a fenytést. A tanár ki van szolgáltatva a neveletlen, durva kölykök kényének, kedvének. Feje tetejére állíthatják az osztályt, számárfület mutathatnak a tanárnak, szemrebbenés nélkül megtagadhatják a parancsot és amikor látják, hogy a pedagógus idegszájai megszakadnak a tehetetlenségtől, az ember képebe röhögnek, kérem. Hát csoda-e, mondja meg, ha olykor elcsattan egy-egy pofon?

És ne higgye, hogy én vagyok az egyedüli, aki megverte a tanítványát. Az igazgató, aki a bírósági ítélet után elbocsátott állásából, szintén pofoz gyerekeket. Tanúim vannak rá, kérem. Amíg nem jelenti iskolán kívüli füleknek a szülő, hogy bántották a gyereket, addig nincs is baj. Sőt, imára kulcsolt kézzel kérielt nem egyszer maga az édesanya: Az isten szerelmére, adjon neki egy pofont, ha úgy viselkedik. Én már nem bírok vele. Hát éppen ez az! A kedves szülők is azt hiszik, elküldik a gyereket az iskolába, aztán részükről a szerencse... Bolonduljon meg a tanár, kop-tassa ő az idegeit, ha már ezt a hivatást választotta.

Mert hivatástudatból, csakis hivatástudatból jön erre a pályára az ember. Nem a sok pénz és a nyugodt élet reménye hajtott ide engem sem, higgye el. Felöltött fejjel, munka mellett végeztem el a főiskolát és lelkiismerettel igyekeztem tanítani mindegyik munkahelyemen a magyar és a történelmet. Nézzé csak a jellemzéseimet! Minde-

ütt az áll: óráira lelkiismeretesen készült, tanítványai szép eredményeket mutattak föl, rendszeresen képezte magát... És én, akinek tanítása sok ezer forintjába került az országnak, most végleg nem kellek... Az első ilyen kitudódott fenytés után még sikerült elhelyezkednem, most már nem megy. Nézzé: pályázataimat ilyen-olyan ürüggyel mindenhol elutasították. Van itt vagy húsz, egymáshoz kísértetiesen hasonló hivatalos válasz.

Hogy miért mondom mindezt el? Nem, nem segítséget akarok kérni. Dehogy. Lemondtam arról, hogy visszatérjek a pedagógus pályára. Csak el akartam mondani, mennyire aggódom a jövő miatt. Mert nem vezet az jóra, hogy a gyerekek nem félnek semmitől. Később meg nem riadnak vissza az erőszaktól, a bűnözéstől sem, mert na bumm, legfőljebb börtönbe csuknak. Az nem fáj. Kaja van, meleg van, eltelik ott az idő. Szóval csak ezt akartam elmondani. Hogy jelenleg hol dolgozom? Kazánfűtő vagyok. Igen. Elvégeztem egy tanfolyamot, új szakmát szereztem. Most egyedül sétálgatok egy óriási kazánházban és én uralom az egész berendezést. Egyszerű a kezelése: tudom, ha kinyitom a szelepet, kisúvít a gőz, ha becsukom, nem tud kijönni. Óriási különbség: az én akaratom ellenére nem is akar kijönni! Megleszünk együtt a nyugdíjig.

Úgy legyen. De csak óvatosan! Az elromlott kazán is inkább fölrobban, ha ütlegelik, semhogy megjavulna. Célravezetőbb megkeresni a hibát és nagy tudású, gondos, türelmes szerelő módjára kijavítani.

CHIKAN ÁGNES

Lódi Ferenc

Nemzedékeim

Kopaszon vagy már dértől verem, picit hajlottan, mint az ág, felhősen, mint az ősi égbolt s jókedvvel, mint a friss vizek, vonul már szép ármádám és győztesen. E nemzedék enyém.

Lábát a tarló megsebezte, aszfalt égette át sebet. Könnyét, ha volt, a föld vedelte. S ha szomjas volt, a bő esők lakatták jól. Ó, terhes égi! Ez hát a had, mit úgy hívnak: derék.

Roggyanva én még sose láttam, magnak is tölgy volt s az maradt. Villámok földjén tanult állni, mint hű tanu, me'ny nem felejt. Készen zúzott át a nap, mikor eszmélt e nemzedék: enyém.

KÉPEINKEN:

Moholy-Nagy László: *Konstruktio* (1926) — Csáky József: *Akt* (1935) — Buday György: *Illusztráció Radnóti Miklós Új hold című verseskötetéhez* (1935)

